

Зграда Полугимназије шабачке

МИЛАН ЈЕВТИЋ

Шабац са околином је старином спадао међу прве просветне центре у Србији. Још у другој половини XVIII века у Мачви је постојала школа, а у Шапцу су истовремено радиле школе на српском, грчком и француском језику. За време устанка и после ослобођења Шабац је имао учитеље, чак и приватне, за децу угледнијих старешина.¹

Одмах после устанка, 1816. године, у Шабац је за „команданта дриносавске области“ дошао Јеврем Обреновић. Он је био „једини писмен од браће Обреновић и од природе склон ка новачењу и напретку. Он отвара у Шапцу прву болницу и апотеку у Србији, установљава прву музичку капелу, држи отворену кућу, која је господски и укусно, чак по европски намештена. И у Шапцу и доцније у Београду, долазе му страни људи, које прима са пуно предусретљивости и љубазности, живи отмено и децу лепо васпитава“.² Јеврем је 1820. године у Новој чаршији, у новом делу града, подигао за себе кућу на спрат. Изгледом и унутрашњим уређењем „конак кнеза Јеврема“ изазивао је дивљење домаћих и страних гостију. Око Јеврема Обреновића увек се окупљао млад свет који се интересовао за догађаје у земљи и ван ње, са посебним занимањем за књижевне и културне новости тога времена. Шапчани су ишли укорак с временом, али је и Шабац постајао све значајнији у привредноекономском животу земље. Као најистуренији, најзападнији град у држави, са добром путном мрежом у Подрињу и реком Савом за транспорт добара, Шабац после Београда узима друго место у извозноувозним пословима.

Тридесетих година прошлога века школска мрежа у шабачком крају постаје све гушћа. У граду је 1835. било 205 ученика, док је исте године у Београду било 264 ђака. Учитељи у овом крају су били велики прегаоци у својој струци, истински заинтересовани за општи напредак народа, па су се трудили да кроз наставу спроведу што шире образовање. Накучански учитељ Игњат Васић, касније познати лознички прота, 12. јула 1832. са својим ученицима је извео познату драму *Жертва Аврамова*, што је била једна од првих позоришних представа не само у овом крају већ и у земљи.³

Самосталност Србије усталасала је просветне врхове и учврстила уверење да треба отворати не само основне него и веће школе. По савету Вука Караџића из Сомбора је позван Димитрије Исаиловић, професор тамошње „препарандије“. Уз помоћ овог ученог човека у Београду је крајем 1830. прорадила „Велика школа“, која

је у јесен 1833. године, на изричит захтев кнеза Милоша, пресељена у Крагујевац. У то време се живо говорило да Србији треба још оваквих школа. Томе у прилог ишло је и писмо Вука Караџића, које је он 1832. године упутио кнезу Милошу, у коме је, између осталог, препоручио: „Сад, пак, према данашњем стању Србије, ваљало би уредити три такве школе: једну у Шумадији, другу доље преко Мораве, а трећу горе преко Колубаре, а осим тога и једну праву гимназију, а потом мало по мало и лицеум и универзитет.“⁴ По свеопштим жељама, крајем августа 1836. донет је „План за школе како имају постојати“. Овом уредбом крагујевачка Виша школа проглашена је четвороразредном гимназијом. У Шапцу, Чачку и Зајечару предвиђене су дворазредне „главне школе“ које су убрзо постале четвороразредне „полугимназије“. Шабачка школа није одмах почела да ради већ је 1837/1838. обављен упис у први разред. Крајем августа 1838. године Попечитељство просвештенија донело је тешку одлуку: „Што се шабачки главни школа или двију гимназијалних класа тиче, оне нек се тамошњој општини на вољу и слободно расположеније оставе, да иј сирјеч и у напредак задржати могу, ако саизволе на то да учитеље исти школа сами плаћају и обдржавају... У случају, пак, ако Шабчани не би тели речене две школе на свој рачун задржати могу децу своју из старије нормалне излазеће у београдску или крагујевачку гимназију продуженија ради науке шиљати.“ Кнез и Совјет имали су другојачије мишљење, јер је одлучено да: „Шабачке гимназијалне школе остану као и до сада и да иј Правитељство издржава.“⁵ Зајечарска „главна школа“ је почела да ради како је и одлучено, али је у августу 1839. заједно с епископијом пресељена у Неготин. У Чачку је нова школа почела да прима ученике школске 1837/1838. године. Попечитељ Стефан Стефановић Тенка био је у току године

¹ Милан Б. Милићевић, *Кнежевина Србија*, Београд 1876, стр. 445, 449; Љубомир Павловић, *Из живота града Шапца*, ГГД св. 9 (Београд 1923); Д. Милинковић, *Добрићска црква*, Весник српске цркве св. VII (Београд 1901) стр. 638.

² Тих. Р. Борђевић, *Из Србије кнеза Милоша*, Београд 1922, стр. 122, 123.

³ Игњат Васић, *Дневник*, књ. I, Шабац 1889, стр. XXXIV.

⁴ Вук Караџић, *Вукова преписка*, Београд 1908, стр. 638.

⁵ Живорад Поповић, *100 година шабачке гимназије*, Споменица шабачке гимназије (Шабац 1938) стр. 51,

Списак

Списак ученика Полугимназије у Крагујевцу 1844. године

Број	Име и презиме	Отац	Возраст	Породица	Место	Ученик	Забелешке
1.	Младоз	Кривошеја	300	7	Крагујевац	Младоз	Ученик
2.	Младоз	Кривошеја	250	10	Крагујевац	Младоз	Ученик
3.	Младоз	Кривошеја	250	11	Крагујевац	Младоз	Ученик
1.	Васовић	Кривошеја	250	5	Крагујевац	Васовић	Ученик
2.	Васовић	Кривошеја	250	8	Крагујевац	Васовић	Ученик
1.	Васовић	Кривошеја	250	6	Крагујевац	Васовић	Ученик
2.	Васовић	Кривошеја	250	13	Крагујевац	Васовић	Ученик

Укупно 60.

Овај списак је израђен на основу података из архива Министарства просвете у Београду.

Милан Јевтић

Сл. 1. Списак ученика полугимназија 1844. године Fig. 1. Liste des lycéens de 1844

заинтересован за рад нове Школе, у којој су била свега два ђака који су показали лош успех, па је наљућени министар. наредио да се оваква школа затвори. Крајем августа 1839. прорадила је ужичка Главна школа. Године 1842. пресељена је у Чачак, али ни ту није била дугог века. Почев од школске 1842/1843. у Србији су устаљене Гимназија у Београду, отворена 1839. године и полугимназије у Крагујевцу, Шапцу и Неготину.⁶

Полугимназија шабачка читаве две деценије није имала „кров над главом“. За Школу су изнајмљиване куће или неколико одељења, па је тако три године била у кући Павла Куртовића, познатој „Куртовића кући“, која је срушена пре тридесетак година. Једно време часови су одржавани у кући Кузмана Лазаревића, оца Лазе Лазаревића, која је била у Главној улици, преко пута Јевремовог конака.⁷

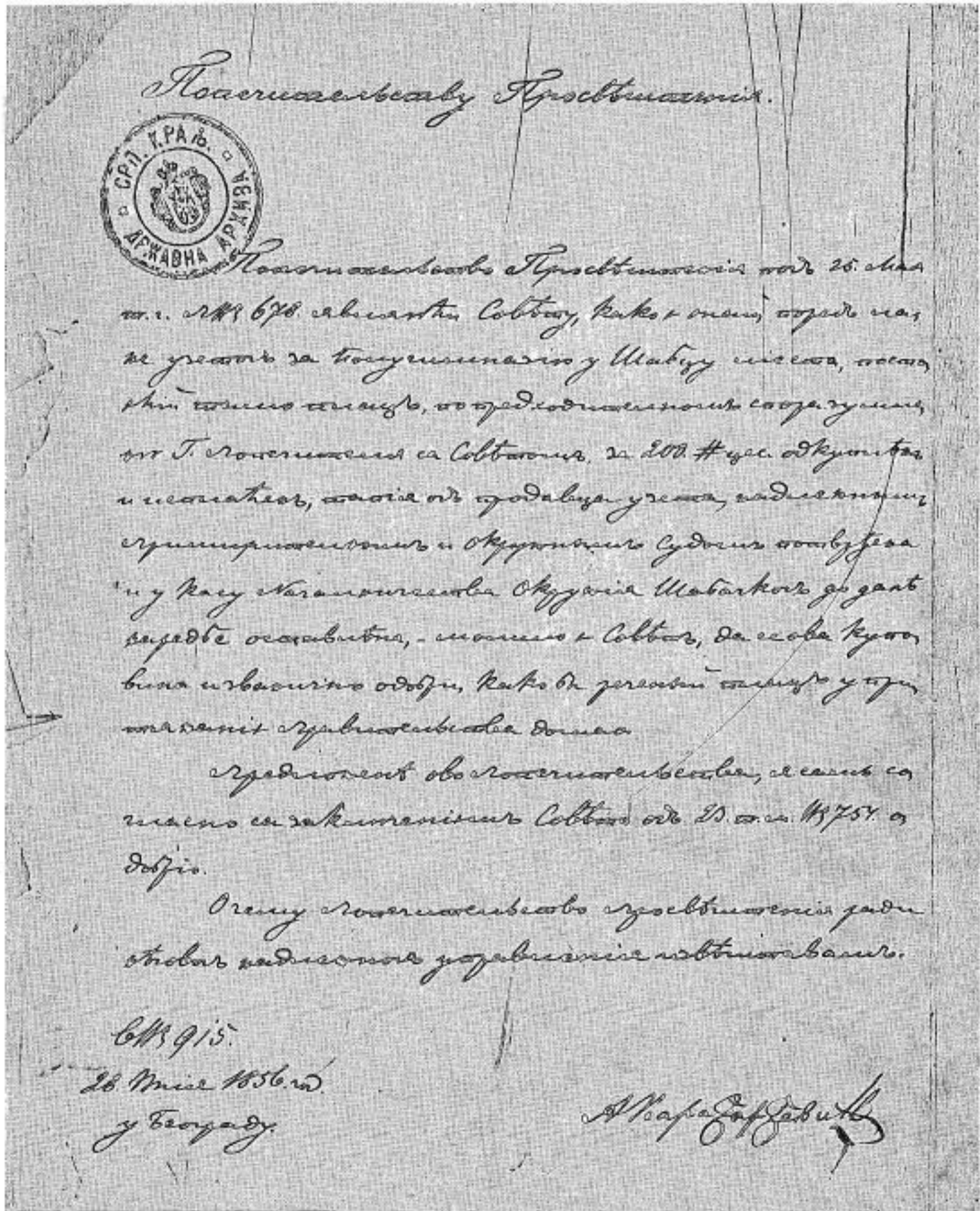
Полугимназија шабачка могла је добити своју зграду још 1847. године, када је прота Јован Павловић понудио на продају своју кућу. Срећом, Кнез и Совјет су одбили овај посао јер су сматрали да ће Школи тај простор бити мали, посебно касније када ће се Школа проширити.⁸

Убрзо је донета одлука да се за Полугимназију шабачку зида посебна зграда. Пошто је у граду тражен погодан плац, појавило се неколико локација. Окружно начелство предложило је простор на коме је била мензулана, одмах иза „правитељственог зданија“, односно, иза Јевремовог конака. Сима Весовић, Шапчанин, дуже време настањен у Београду, нудио је свој плац у Главној улици који се протезао све до „Правитељствене баште“ (данас Градски парк). То је била повелика парцела, широка 44 а дуга 144 метра са великом могућношћу да се накнадном куповином и прошири. После проучавања свих предлога, Начелство округа шабачког одлучило је да се купи парцела од Петра Куртовића која се налазила преко пута „зданија епископског“, у „Преком“, Владичином шору“. У мају 1855. Љуба Грујић из Шапца понудио је свој плац „који је до 6 фати с лица главном ширином и 60 фати поред сокачића с другог лица износи, што би за бољи изглед

⁶ Исто.

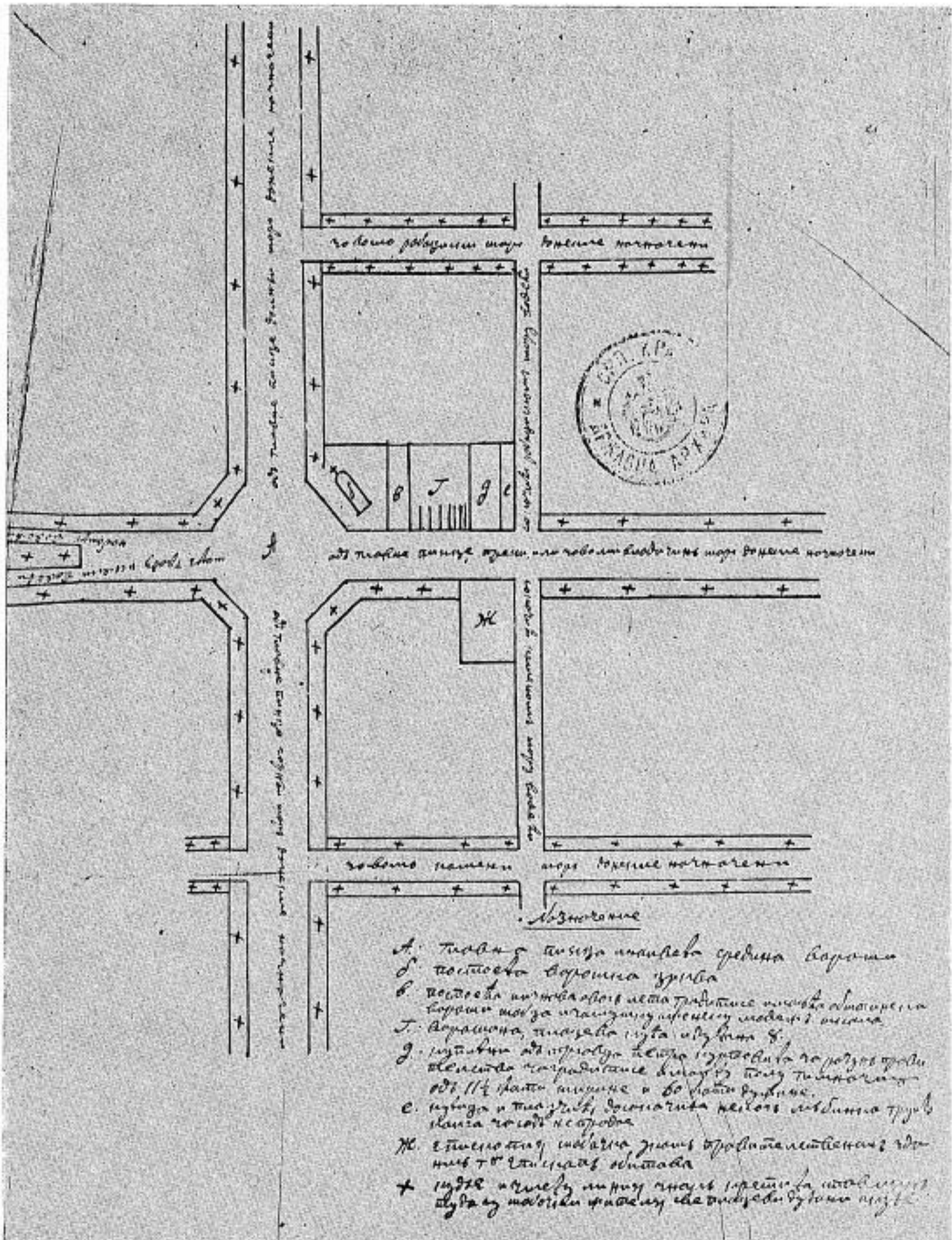
⁷ Архив Србије (А. С), Министарство просвете (М. П.) Ф VI, р 95/1856.

⁸ А. С — М. П. Ф V, р 318/1847.

Сл. 2. Одлука кнеза Александра о куповини још
 једног плаца за потребе Полугимназије

Fig. 2. Décret du prince Alexandre Karadjordjevič
 sur l'acquisition d'un autre terrain pour les besoins
 du Lycée

Сл. 3. Означење парцеле за зграду
Полугимназије шабачке — радио Андрија
Вуковић, окружни инжењер

Fig. 3. Parcelle désignée pour la construction du
bâtiment qui devait abriter le Lycée de quatre
classes; dessin dû à Andrija Vuković, ingénieur du
district de Sabac

школе новограђене од велике важности и ползе Правитељству било".⁹ Тако је за Полугимназију, за зграду и друге потребе, одређена повелика површина у веома погодном делу града, што ће за будућност Школе бити стварно од виталног значаја.

Према важећим прописима, Попечитељство просвете одредило је „Списак свију нуждни у томе зданију опредељенија, као квартира, собе за преподавање и какви наука, њиови величина и остали други потреба". Главни инспектор школа у Србији је визионарски предложио: „Да се за Полугимназију шабачку у подигнута се имајући зданију од потребе следујућа сместишта: једна соба за први разред на сто ученика, која ће уједно служити за свечана собранија, једна соба на 60 ученика за други разред, две собе за трећи и четврти разред, свака на 40 ученика. Две собе средње величине за канцеларију и библиотеку, једна собица за фамилијаза, три собе с кујном и сарачаном за директора и свр тога у авлији једна зграда за дрва и с одељењем за потребе директора и напоследку проход с три одељења." Према првобитној скици улазило се из једне у другу учионицу, што је била озбиљна сметња за извођење наставе. Све је одмах уређено — из мање просторије, у којој су ложене пећи, пробијена су још једна врата па су добијени посебни улази. Елаборат планова није могао бити пронађен у Архиву Србије.¹⁰

Грађевинско одељење Попечитељства унутрашњих дела завршило је 7. јануара 1856. „Предрачун 'Б' за новозидати се имајући Полугимназијум сходно приложеном плану под ./ и сходно списка за материјал". У овом Предрачуну био је „Потребни зидарски материјал":

„393.000 ком. цигала 12" д.(ужине), 6" ш.(ирине), 3" д.(ебљине) и 70,5 X даске 1380 комада 31.000 ком. црепа 13" д. 6,5" ш и на 6", широко летвање

280 комада ћерамида 8.500 шуха гашеног креча 18.000 шуха песка и с оним који под патос од дасака насипа се 45 фунти жице за штукатор 13.500 ексера за штукатор 90 отипака трске

Сума зидарског материјала с подвозом 9.598,45 дуката¹¹

У Шабачком пољу од старина су радиле циглане, па је с те стране све било у реду. У близини града, чак и подаље, Сава је таложила песак само на левој, аустријској обали. Стога је за све веће грађевине у Шапцу употребљаван „мајдански песак" са Думаче, који није био најбољег квалитета. Као што се из Предрачуна види, за нову грађевину камен није нигде коришћен.

На крају Предрачуна је „Састављење", спецификација свих трошкова за целу зграду:

„А. — Зидарски посао	4.569,30
Б. — Зидарски материјал с подвозом	9.598,45
В. — Тесачки посао с материјалом и подвоз	2.594,13
Г. — Столарски посао с материјалом	1.303
Д. — Браварски посао с материјалом	2.333
Е. — Столарски посао с материјалом	449,48
Ж. — Фарбарски посао с материјалом	388,10
И. — Тенебијски посао с материјалом	398,10
На гашење креча, песку и алату 10% зидарског посла	456,54
сума свега:	22.091,30. ¹²

У Београду је 30. и 31. марта 1856. одржана лицитација на којој је Карло Шћасни, грађевински предузимач, иначе житељ шабачки, прихватио све послове око подизања зграде Полугимназије шабачке. Уговором у 13 тачака су били наведени сви послови и обавеза да се завршена грађевина комисијски преда до краја октобра 1857. године.¹³

Радови су започети у мају 1856, па је зидање подрума и темеља завршено у јулу исте године. Крајем октобра 1856. Окружно начелство обавестило је Попечитељство просвете: „да је зданије Полугимназије овдашње у свим зидовима озидано бивше и с⁶кровом снабдевано и црепом покривено тако да се сада остали посао преко зиме до идућег пролећа одлаже и прекида"¹⁴, па је тако и поступљено. Нова грађевина изазивала је опште дивљење јер се својом величином и лепотом истицала међу кућама у граду. Владичин двор урађен је 1852. године, до саме цркве управо је завршавана зграда основне школе. Остале куће у вароши припадале су профаној балканској архитектури а међу њима, осим Јевремовог конака, није било већих грађевина. Упркос свим квалитетима, директор Полугимназије жалио се крајем априла 1857. Попечитељству просвете "да ће у новоподигнутом школском зданију све собе, осим једне с пет прозора, бити мале и неспретне и да је долњи ходник тако узак да се из њега у собе не могу увлачити и извлачити наше два хвата дуге скамије". Исто питање директор је поставио „предузиматељу по-

⁹ А. С. — М. П. бр. 265/3. III 1853, бр. 301/23. III 1853, бр. 775/22. VII 1855.

¹⁰ Љубодраг Поповић, *Зидање зграде за гимназију у Шапцу*, Годишњак Историјског архива у Шапцу, св. VII (Шабац 1969) стр. 237, 240.

¹¹ А. С. — Начелство округа шабачког Ф I, р 12/1860.

¹² Исто.

¹³ А. С. — М. П. Ф V, р 24/1856.

¹⁴ Љ. Поповић, *наведено дело*, стр. 238, 239.

Предрачуна. В.

за нове зидове и платња Полугимназије по плану
присланом њена поштом у Београд са материјали
и наредбама.

Предметъ

Колико
количина скупа
у аршинима и рубелма

у сребру
цена скупа
у аршинима и рубелма

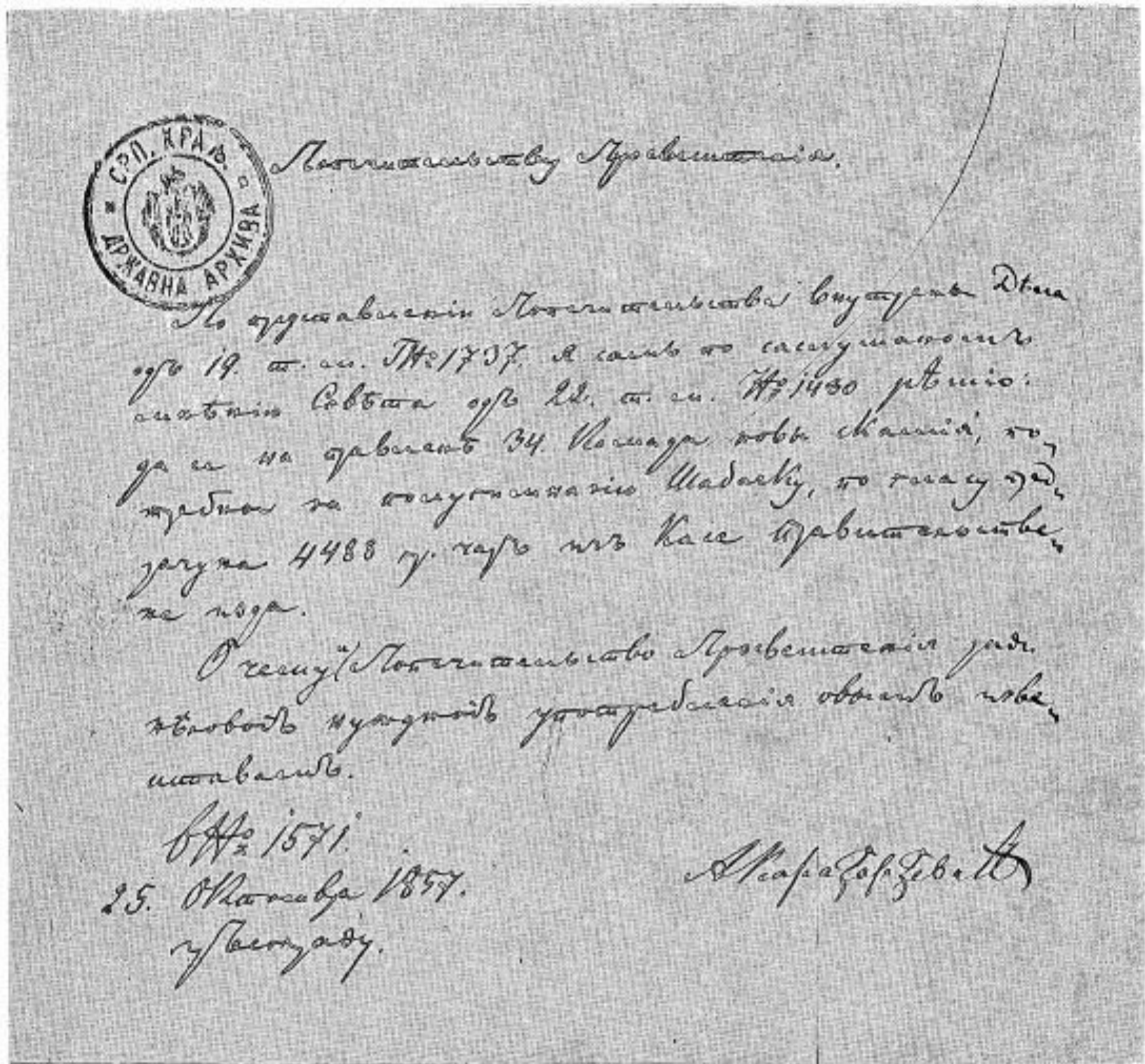
Зидарскии и мајсторскии посао.

Зидови и зидовице у Штатско.

1. Зидовии зид у подручјама где зидовица или зидови б	г. 3.4.0.		
2. Зидови до врата и в.	г. 6.2.0.		
3. Зидовии зидови до врата и в. са зидовима зидовица у зидовима зидовица са вратама и в. и др.	г. 16.2.0.		
4. Зидовии зидови в.	г. 6.2.0.		
5. Зидовица зидовица до зидовица г. 2.2.0.			
6. Поправкии зидовица зидовица г. 16.2.0.			
7. Зидовица зидовица зидовица г. 5.0.0.			
Зидовица зидовица зидовица зидовица	г. 16.2.0.		
Зидовица зидовица зидовица зидовица	г. 2.0.0.	12.2.4.	
8. Зидовица зидовица зидовица зидовица	г. 7.4.0.		
	г. 0.2.0.		
	г. 0.4.0.	2.2.5.	
9. Зидовица зидовица зидовица зидовица (шпалови)	г. 0.2.0.		
	г. 0.2.0.		
	г. 0.4.0.	1.2.5.	
10. Зидовица зидовица зидовица зидовица	г. 2.2.0.		
	г. 0.1.6.		
	г. 0.2.0.	0.2.6.	
11. Зидовица зидовица зидовица зидовица	г. 9.0.0.		
	г. 0.2.0.		
	г. 0.4.0.	2.0.0.	
12. Зидовица зидовица зидовица зидовица	г. 2.5.0.		
	г. 0.1.6.		
	г. 0.2.0.	0.1.5.	
13. Зидовица зидовица зидовица зидовица	г. 11.0.0.		
	г. 0.2.0.		
	г. 0.4.0.	1.1.4.	
<u>Укупно</u>		22.0.5.	

Сл. 4. Предрачуна утрошка материјала за Полугимназију

Fig. 4. Devis des matériaux à utiliser pour la construction du Lycée

Сл. 5. Израда 34 комада скамија за Полугимназију

Fig. 5. Fabrication de 34 pupitres d'écoliers pour le Lycée

стројенија", господину Шћасном, али му је овај одговорио „да он по приложеном му плану ради и по томе ако су собе мале није он крив, настављајући даље, да су наше скамије заиста дуге за школске собе”.¹⁵ Стојан Бошковић, професор, дошао је у Шабац у јесен 1857. Он је „као привремени управитељ” 16. новембра јавио своме Попечитељству како је комисија Окружног начелства „од предузиматеља примила привремено горњи спрат зданија и, сходно плану од високог места одобреног, на доњем спрату квартир за управитеља Полугимназије, оставивши још до неколико дана да сву кућу прими. Међутим, предавања школска започета су 11ог месеца, пошто је 10ог, у недељу, школско зданије освештано”.¹⁶ Нова зграда је била сигурна и довољно широка за извођење наставе, па ће се ускоро створити библиотека и кабинет за физику и хемију. Међутим брзо су уочени недостаци на самој згради, који проузрокују невоље и до данашњих времена. Директор Полугимназије тражио је на почетку 1860. године да се испита како је затрпан стари и начин на који је зидан нови бунар. У подруму се појавила вода па је директор сумњао да су томе узрок бу-

нари. Главни управитељ грађевина Србије известио је Министарство просвете да је нови бунар по обичају зидан „у суво”, без малтера, да је стари донекле затрпан, да ће „на пролеће, када се стане мимопролазећи сокак (Болничка улица) насипати, власт ће настојати да се и овај бунар сасвим затрпа”.¹⁷ Два месеца касније директор се жалио Министарству просвете како је школа неограђена, говорећи да није у питању „само вкус естетички”, јер су „више томе узрок комунистички суседи од којих се ништа у авлији гимназијској задржати не може”. Директор се поново жалио на воду у подруму док је посебно захтевао „да се на проходима (клозетима) још једна врата начине и то колики је зид, јер је у здању НЕОБИЧАН СМРАД, А КАД ЈЕ ВРЕМЕ ОБЛАЧНО, УПРАВО НЕСНОСАН”¹⁸ (тако подвучено у оригиналу). Предмет је упућен Главној управи гра-

¹⁵ А. С. — Полугимназија шабачка (П. Ш.) бр. 32/30.IV 1857.

¹⁶ А. С. — П. Ш. бр. 115/16.XI 1857.

¹⁷ А. С. — М. П. Главна управа грађевина бр. 2662/26. I 1860.

¹⁸ А. С. — М. П. П. Ш. бр. 11/27. II 1860.

Високославномъ Министерству
Просвѣщенія

Са српскога школскогъ проширеногъ месеца Октобра
сва обренима се време претворило у купину куге,
у којој е господъ Луца епископа Тонгу-импери-
нарисъ шарка. Зато, и за њу се на мѣсто
кѣту нова отправка узвеме предудеи, сво
самъ припуштено, и за проширеногъ месеца огу-
савиномъ школска предавана и наредити,
да се тонгу-империске шкларе школе у новој гра-
дѣ извештено Давидъ на Тонгу-империс, и
скупку мѣту-школа, да се ово са вѣномъ го-
вину и одъ предудимателе надлежногъ Вла-
стѣ преда.

Умисо време обавио самъ у мѣсто оца
обо-обрудио Неранчеливо, да њу наставно око
школа, како се се Тонгу-империса мѣсто пре сме-
стани и школска предавана наставити.

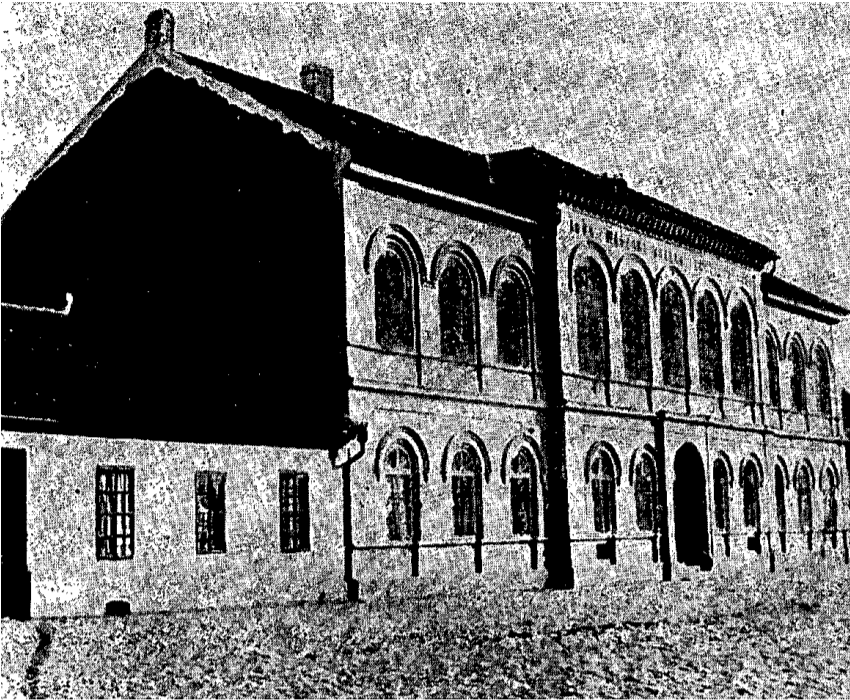
Обвештено о томе Високославно Министро-
вство у шкларскимъ и оубъ епископа, да се се
и привременомъ савѣштемъ предудимателе го
10. овогъ месеца речеи Давидъ мѣсту као обрени-
но предаи.

У Школу
у Шарку
4. Новембра 1857.

Привременни Управителъ
Тонгу-империсъ шарка
Савенъ Бошковић

Сл. 6. Стојан Бошковић, „привремени управителъ“
јавља да су предавања у новој згради започела
11. XI 1857.

Fig. 6. Stojan Bošković, directeur du Lycée par
intérim informant le ministère que l'enseignement
a commencé dans le nouveau bâtiment le 11
novembre 1857

Сл. 7. Шабачка Гимназија око 1890. године
Fig. 7. Le Lycée de Šabac vers 1890

ђевина, која је упутила директору неколико ироничних речи, док вода у подруму није ни поменута. Врата на клозетима, на спрату и у приземљу, у три одељења, доцније су уграђена, али је и данас уочљива та дорада.

Вода у подруму се и даље јављала и задржавала, па се директор Школе 1862. безуспешно обраћао за помоћ Министарству просвете. Димитрије Нешић, директор Полугимназије, огорчен што се ништа не предузима против воде у подруму, половином 1865. писао је директно министру просвете. У свом акту он је писао како има воде „до једног шуха у висину“, да је сада нешто боље, чак је фамилијаз чабровима воду износио. Димитрије Нешић је на крају закључио: „Како је дуже времена има од како је иста почела надолазити па је влага јако темељ обузела и све већма обузима га, које ће велику штету зданију узроковати, која се штета већ и одпочела што је патос од цигала на долњем боју на више места почео пропадати.“ Директор је стога предложио да се пронађе порекло влаге, утврди штета, па ако треба и бунар да се заспе. Министру је било, изгледа, важније што се директор обратио њему лично, јер су у том погледу постојала устаљена правила. Он је обавестио Начелство округа да испита узроке влаге, као и директора школе шта је учињено, али му је и пребацио: „У исто време препоручујем вам да се у будуће за предходно и сличне ствари, као што је тај случај са подливањем воде у подруму обраћате Окружном начелству“.¹⁹ Подрум ће деценијама чекати надлежност, док ће се влага увлачити у зидове све до самог спрата.

Школа је трпела и друге непријатности, јер је зграда у изванредним приликама коришћена за војне и санитарске потребе. Ђаци су распуштани, али су понекад радили и у другим кућама. Један део зграде је 1861. године по наређењу министра унутрашњих дела заузет за телеграфско одељење. Због догађаја на Чукурчесми и бомбардовања Београда у Полугимназију се уселио штаб „Дриносавске команде“ а настава је одржавана у основној школи. Просторије у Полугимназији биле су заузете све до 1864. године, када су пронађена 43 полупана прозора, доста оштећених врата, али је

било и много ситнијих штета. У српскотурском и српскобугарском рату зграда је служила као војна болница.²⁰ После одласка „привремених гостију“ све просторије ваљало је оправљати, дезинфиковати и кречити.

Као четвороразредна школа Полугимназија — касније названа Нижа гимназија, радила је од 1847. до 1887. године. Постојање овакве школе имало је свеопшти и посебан значај за широко пространство у овом делу Србије. Чачак је био без овакве школе од 1845. до 1869. године када је добио дворазредну реалку, која је 1878. прерасла у нижу гимназију. „Ужице је, такође, било без гимназије од 1842. до 1865. када град добија дворазредну реалку која је 1874. године подигнута на степен ниже гимназије. У Ваљеву је 1870. а у Лозници наредне године отворена дворазредна реалка.“²¹ Ни остали градови у Србији дуго година нису имали гимназије, већ су само Београд, Крагујевац, Шабац и Неготин имали ове школе, које су, ако се изузму ратови, непрекидно радиле.

Благодарећи трговини и занатству од друге половине прошлога века Шабац је све више јачао. Од седамдесетих година почиње промет сувих шљива. Шабац убрзо постаје највећи извозник овог продукта у земљи јер је шљива највише, готово једино, гајена у западној Србији. На тражење шабачких трговаца урађена је пруга Рума—Кленак, као наставак главне магистрале, што је још више ојачало трговину. Шабац је временом стицао многе нове тековине у просвети, култури, а јавиле су се и прве спортске организације. Стога су Шабац називали „малим Паризом“, али је у земљи сматран и „другом вароши у Књажевству“. Поводом отварања Југословенске академије знаности и умјетности у Загребу су 28. јула 1867. године, поред званичне делегације Србије и Београда, били и представници Општине Шабац. Шапчане су представљали Димитрије Главинић, председник Општине и Димитрије Нешић, директор Полугимназије. На свечаном, вечерњем банкету Димитрије Главинић у својој здравици је рекао: „Господо, дух времена продро је, идеја народности нашла је одзива и у нашој вароши Шапцу, после Београда првој у слободној кнежевини србској ... Ми смо од стране општине вароши Шапца на ову светковину послани да својој једнокрвној браћи Хрватима искрено, братски поздрав пренесемо и свеопшту жељу да изјавимо: да отварањем Јужнословенске академије велика будућност свима јужнословенским народима отвара се, која да бог да, слогом нашом напредовала и славом уродила“.²²

¹⁹ А. С. — М. П. бр. 1006/24. IV 1865.

²⁰ А. С. — М. П. Ф I, р 22/1859; Ф IX р 1493/1861. Ф V, р 1086/1863; Ф I р 129/1865.

²¹ Срећко Ћунковић, *Школство и просвета у Србији у XIX веку*, Београд 1971, стр. 107, 108.

²² Љубисав Андрић, *Изасланство Шапца на отварању Југословенске академије у Загребу*, Годишњак Историјског архива у Шапцу, св. VII (Шабац 1969).

Школске 1887/1888. године у Шапцу је отворен пети разред. На захтев грађана, уз обилну помоћ шабачке општине, отворани су остали разреди, па су школске 1890/1891. изашли први матуранти.²³ Шабачка епархија је 1886. године припојена београдској митрополији. Следеће године Владичин конак додељен је Гимназији у којој су уређени кабинети за физику и хемију, за збирке осталих предмета док је у дворишту начињен гимнастички полигон.²⁴ Иако је Гимназија добила још једну зграду, простор је и даље био мали па је одлучено да се у гимназијском дворишту подигне још једна зграда. Општина је из својих циглана поклонила 100.000 цигала, новчана и друга средства. Убрзо је начињена нова, приземна зграда са четири учионице у којој су предавања почела у јесен 1891. године.²⁵ Професор Андра Стефановић био је 1895. изасланик на испиту зрелости у шабачкој гимназији, па је у извештају, поред осталог, писао: „Гимназија је смештена у три зграде. У двама су учионице, а у трећој су збирке и кабинети. Највећи број учионица има у старој гимназијској згради у којој је директорова и професорска канцеларија. Ова зграда потребује знатне оправке, нарочито би ваљало патос поправљати и мењати”.²⁶

Почетком овога века Скупштина округа подрињског донела је одлуку да се у дворишту подигне још једна зграда. Директор Гимназије је 10. фебруара 1906. године обавестио комисију Скупштине округа подрињског „да би изабрано имање у Поцерској улици било довољно за овај циљ, да на том земљишту треба подићи зграду по висини и облику садашње гимназијске зграде, са унутрашњим распоредом који ће управа Гимназије поднети кад се буде састављао план за подизање ове зграде”.²⁷ За нови плац, тик уз гимназијско двориште, Министарство финансија одобрило је 30.000 динара, али и препоруку да ваља урадити „план и прерачун за подизање новог крила на откупљеном земљишту”.²⁸ У међувремену се одустало од подизања нове зграде већ су на постојећу зграду, ону из 1891. године, назидани спрат и продужетак до саме Болничке улице. Радови су нешто отезани, остало је неомалтерисано лице што је завршено одмах после великог рата.

Министарство просвете крајем августа 1904. доноси одлуку „да се до краја августа иселе сви директори који станују у гимназијским зградама”.²⁹ У згради Полугимназије директори су становали у левом, приземном делу, па је овим решењем добијен нов школски простор. Сама зграда подлежала је зубу времена, па је почетком овога века називана „стара зграда”, „стара гимназија”. На њој су вршене поправке, али не и свеобухватне, мада је имала већ педесетак година. У време поправки 1912. године уведено је електрично осветљење.³⁰

За време првог балканског рата школа није радила. Од средине 1913. почела је настава, али је други балкански рат прекинуо рад. Школа

је поново прорадила, али је 1914. дошао нови рат и Шабац се већ првог дана нашао на удару аустроугарског напада. Непријатељ је три пута освајао град, затим је дошла окупација па је сва школска имовина, баш сва, уништена, однета, опљачкана. Почетком 1918. године непријатељ је довео своје наставнике и покушао да гимназија поново проради. Зграда Старе гимназије, пошто је била мање оштећена од оне у дворишту, поправљена је и у њој се четири месеца одвијала настава. Одмах после рата, у првом извештају, закључено је: „Светски рат је поништио Шабац. Није поштедео ни његове најлепше грађевине. Обе гимназијске зграде порушио је, нову готову сасвим, а стару делимично. Стару су Аустријанци за време окупације дотерали унеколико и узимали за своје потребе ... При отварању школа је била у Старој згради”.³¹ Одмах по ослобођењу неколико тек придошлих професора настојали су да Школа што пре проради па су већ 12. децембра 1918. почела предавања. Средином фебруара 1919. године Шабачка гимназија проглашена је за осморазредну потпуну средњу школу. У априлу 1919. оспособљене су обе зграде, али је коришћена и зграда Основне школе у Поцерској улици.. При Гимназији је на почетку 1920. године отворено Педагошко одељење, а часови су извођени у „Фотића кући” у Карађорђевој улици.³²

Проблем школског простора поново се јавио после ослобођења, јер је у Школи било много ученика. У школској 1922/1923. години било је 1500 ученика, 22 учионице и 37 наставника. Осим тога, зграда Старе гимназије је била доста запуштена, па је о томе писала и локална штампа: „Па ипак, поред све те културе којом се ми радо хвалишемо, поред свега несумњивог богатства и варош и округ имају за гимназију зграду која би се могла једино употребити за смештај расходованог војничког материјала”.³³ Због новог простора било је доста речи и у школи и у граду. За овакву гимназију требало је 30 учионица, али „тробале би још специјалне учионице за предавања из физике и хемије у вези са кабинетима и лабораторијама, даље, сале за цртање, певање, гимнастику, ђачке прославе итд.” Дотадашњи, стари „кабинети: физички, хемијски и геолошки смештени су заједно у једној влажној учионици која се није могла употребити за предавања”.³⁴ Поменути „влажна учионица” била је у приземљу Старе гимназије, на углу Поцерске и Болничке улице. Ни остале учионице у приземљу нису биле у бољем стању. Ова зграда није могла да одговори новим потребама, али су Шапчани, ипак, били престоги: „Садашња стара зграда гимназије дотрајала је и једва ће се моћи после десет година још употребљавати.”³⁵ Повећање простора је успешно решено за прво време. Скупштина области подрињске У септембру 1925. године доделила је средства од 2.000.000 за доградњу зграде у дворишту, па је следеће године добијено још шест учионица.

Десет година доцније дозидан је нови део ка Улици војводе Мишића када је урађено седам учионица и свечана сала.

На згради Полугимназије веће поправке извођене су 1928. и 1939. године. Сала на спрату још од раније коришћена је само за свечане прилике. У великим радовима 1928. године пробијен је зид према учионици на југу, која је била на углу Масарикове и Војводе Мишића, па је сала тако продужена за око шест метара. Између ове две учионице подигнут је високи параван од 8 хармоника врата, па је по потреби учионица отворана. На степеништу, на зиду одморишта, 1. октобра 1933. уграђена је гипсана, патинирана биста Вука Караџића „коју је поклонио овој Гимназији г. Јосиф Блажанин, каменорезац из Шапца”.³⁶ Дошао је нови рат, ученици су 1. априла 1941. распуштени. Назови рат је брзо завршен и већ 14. маја почеле су седнице. Зграду учитељске школе запосели су Немци, па су ученици ове школе и Гимназије долазили на часове у Стару гимназију. Почетак је био 26. маја, а сви послови завршени су 28. јуна. Свима се журило, сви су, и ученици и професори, схватили тежину времена. Наступило је устаничко лето, многи ученици Гимназије уместо одређене лектуре прихватили су пушку и бомбу.

У току лета 1941. све школске зграде повремено је заузимао окупатор. Зграде су остајале пуне, опљачкане, са намештајем баченим ван зграде или у неки непотребан кутак. Крајем септембра 1941. партизанске јединице напале су забункерисан Шабац али је у најодсуднијем тренутку Немцима пристигла помоћ. У зграду Старе гимназије ушле су јединице злогласне 342. дивизије, а после њих други. Од маја 1942. до октобра 1944. у старом здању је радило Недићево Окружно начелство. Одмах по ослобођењу града у овој згради је била Команда места. После рата учионице су делили Гимназија и Школа ученика у привреди. Године 1954. део приземља добио је тек основани Градски музеј, а 1961. и целокупну зграду. О даљој будућности школе шабачка општина известила је априла 1961. године Републички завод за заштиту споменика културе: „У Старој згради гимназије смештен је у приземљу Музеј, а на спрату основна школа. Читава зграда биће претворена у музеј у току ове године тако да ће се о њој старати органи управљања ове установе.”³⁷

Подигнута зграда Полугимназије шабачке у оно време представља пионирски корак Србије на путу ка еkleктизму. Данас је то архитектонски реликт, прелаз Европе на Балкан и најава новог градитељства у Србији. Њој дају пуну лепоту декоративни кровни венци, посебно они на средишном, нешто узвишеном делу, где се налази фриз од донекле стилизованих људских глава и околних ситнијих украсних елемената. Сличне декорације има и око прозора, са лучно, пластично обликованим надпрозорницима који се завршавају крупним гроз-

довима. Све је рађено са мером, без сувишних детаља и то, у ствари, даје згради особену драж. На овом објекту манифестују се многе одлике поменутог стила, али има неких примеса ранијих епоха. У приземљу, у мрачном холу и пролазима, на разноврсно рађеним сводовима и незграпном, „тешком” степеништу за спрат, уочавају се одлике ранијих времена. Из овога доба нигде у Србији нема јавних, наменских грађевина овога стила, па јој стога ваља пружити посебан третман.

Као просветна кућа, шабачка Гимназија спада у најстарије школе те врсте у Републици. Она је под својим окриљем одгајила готово сто педесет генерација ученика, али исто толико и наставника. И једни и други су дали велика имена српској и југословенској науци и просвети. У новије време пристигле су напредне идеје, па је од плејаде револуционара шабачког краја доста њих прошло кроз шабачку Гимназију. То најбоље показује садашњи назив школе, која носи име народног хероја Вере Благојевић.

Оцењујући заједничку вредност овог здања и нараштаја који су пролазили кроз ову школу, зграда Полугимназије је 1954. године стављена под заштиту. На почетку 1979. године Скупштина СР Србије прогласила је зграду Полугимназије шабачке спомеником од великог друштвеног значаја и под редним бројем 114 увела је у регистар културних добара Републике.³⁸

Како би се отклонило опште запуштено стање и одстранили сви недостаци, друштвенополитичке организације Шапца залагале су се за генералну оправку зграде. Ова одлука је у тесној вези са прославом стопедесетгодишњице постојања и рада Шабачке гимназије која ће се одржати 1987. године. Значајна средства обезбеђена су у граду и у Републици. Стручни конзерваторско-реставраторски послови поверени су Заводу за заштиту споменика културе

²³ А. С. — М. П. Ф 36, р 171/1889.

²⁴ А. С. — М. П. Ф 2, р 187/1887.

²⁵ А. С. — М. П. Ф 40, р 34/1891.

²⁶ Просветни гласник бр. 4/1895, стр. 228.

²⁷ Подрињске новине бр. 1, 1. јуни 1912, стр. 17.

²⁸ *Српска краљевска гимназија у Шапцу*, Извештај за школску 1919/1920 (Шабац 1920), стр. 13.

²⁹ *Шабачка гимназија*, Извештај за школску 1903—1904. годину (Шабац 1904) стр. 33.

³⁰ Подрињске новине пом. број и стр.

³¹ СКГ у Шапцу, Извештај за школску 1919/1920. годину, Шабац 1920, стр. 13.

³² *Исто*.

³³ Шабачки гласник бр. 14/22. II 1923.

³⁴ Радикал бр. 228/23. VIII 1925.

³⁵ Радикал бр. 236/25. X 1925.

³⁶ *Државна реална гимназија у Шапцу*, Извештај за школску 1933/1934. годину (Шабац 1934) стр. 20.

³⁷ Међуопштински историјски архив у Шапцу, фонд НОО Шабац бр. 06-3792/16. IV 1961, кут. 276/1961.

³⁸ Службени гласник СР Србије бр. 14/1979.

из Крагујевца који је и територијално задужен за овај терен и објекат. У јуну 1986. започети су радови којих је било преко очекивања много. Зграда је специјалном синтетичком смесом хоризонтално изолована од влаге. Кровна конструкција је потпуно измењена а у поткровљу је добијен повећи радни простор. Са спољних и унутрашњих зидова одстрањен

је преживели малтер, набачен нов а на фасади су обновљени сви гипсани елементи. Сва столарија, прозори и врата као и подови у приземљу су измењени. У целој згради је уведено парно грејање што је омогућило извођење унуса великом вероватноћом да ће радови са великом вероватношћу да ће радови бити готови половином 1987. године.

Le Lycee de Šabac

MILAN JEVTIĆ

Le premier lycée serbe fut fondé en 1830 à Belgrade, pour être peu après transféré à Kragujevac. Quant à la fondation des lycées, voici ce que Vuk Karadžić conseillait au prince Miloch: «A présent, vu la situation dans laquelle la Serbie se trouve, il faudrait constituer trois écoles permanentes: une dans la Choumadia, une autre, au sud, au-delà de la Morava et une troisième au-delà de la Kolubara; en outre, un lycée et, ensuite, peu à peu, une haute école et une université». C'est ainsi que vers la fin de 1836 commencèrent à fonctionner en Serbie un lycée à Kragujevac, qui n'avait que quatre classes et presque simultanément «les écoles principales» de deux classes seulement dans les villes de Šabac, de Čačak et de Zaječar. Dans les décennies suivantes un lycée de huit classes fonctionna régulièrement à Belgrade, tandis qu'à Kragujevac, Šabac et Negotin les lycées n'avaient que quatre classes.

L'école principale de Šabac ne disposait pas, dans les deux premières décennies d'un bâtiment qui y fût affecté, si bien que l'on devait, prendre à loyer les locaux nécessaires, ce qui entraîna de fréquents déménagements de l'école d'une maison privée à l'autre. Au début des années 50 du XIXe siècle on choisit les terrains: celui près de l'église pour l'École primaire, tandis que ceux de P. Kurtović et de Lj. Grujić, dans la rue Pocerska, furent acquis en vue de la construction d'un lycée de quatre classes. Le devis se chiffra par 9.500 ducats: seul le nombre de briques s'élevait à 400.000 unités. Les travaux de construction furent confiés à Karlo Ščasni, un Tchèque qui vivait à Šabac, et ils commencèrent au début du mois de mai 1856: le 11 novembre de l'année suivante le lycée fut inauguré et l'enseignement commença aussitôt.

Le bâtiment, dont la façade était longue de 32 mètres avait un étage et fut construit exclusivement avec des briques et du mortier. Son style académique, manifeste surtout dans les voûtes, comportait des éléments d'époques an

térieures. Trois ans après l'inauguration du lycée, l'eau apparut dans la cave et ce problème resta longtemps insoluble. Ce n'est que tout récemment qu'une solution y fut apportée.

Le bâtiment du lycée fut occupé depuis par divers services militaires et sanitaires, de sorte que l'enseignement se déroula de temps en temps dans d'autres institutions d'ordre culturel. N'ayant eu que quatre classes entre 1847 et 1887, le lycée de Sabac en eut huit par la suite, mais dès le début du XXe siècle, les deux dernières classes furent supprimées. A partir de 1918, le lycée redevint «complet» (c'est-à-dire eut de nouveau huit classes) et le bâtiment abrita, pendant une vingtaine d'années, les laboratoires de chimie et de physique, en plus de plusieurs classes. Après la guerre, à partir de 1947, y furent installées d'autres institutions culturelles et depuis 1960 s'y trouve le Musée national de Šabac.

Le lycée de Šabac se range parmi les écoles les plus anciennes de Serbie. En tant qu'ouvrage d'architecture, affecté au service public, il est le plus ancien dans la République de Serbie. Près de 150 générations d'élèves y firent leurs études. Parmi les enseignants et parmi les élèves il y eut un grand nombre de futurs scientifiques dont les oeuvres devaient présenter de l'intérêt non seulement pour la science de Serbie, mais aussi pour celle de Yougoslavie. Vu l'architecture unique de ce bâtiment et la pléiade de personnages remarquables qui y ont enseigné ou fait leurs études, il fut classé monument important et mis sous la protection de la société.

Ces dernières années le bâtiment s'est considérablement dégradé, ayant été rongé d'humidité depuis sa «jeunesse». C'est pourquoi des travaux de rénovation et de restauration furent entrepris en 1986. Les méthodes les plus modernes et les plus efficaces sont utilisées en vue de l'élimination de l'humidité. C'est vers la fin de l'année en cours que l'on envisage l'inauguration des locaux rénovés du Musée National de Šabac.